

„Ezek a vizes élőhelyek oázisként működnek a kiszáradóban lévő tájban...”

Bártol Istvánnal Rigó Róbert beszélget

– *Ha jól tudom, a Délvidékről, Szabadkáról származol. Hogy kerültél Tiszaalpárra, hogy itt a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság munkatársa legyél?*

– 1992-ben kezdtem el az egyetemet. A középiskola befejezését követően a József Attila Tudományegyetemre kerültem biológus szakra, ott ismerkedtem meg a feleségemmel, Rékával, aki kecskeméti révén kötődött a szülővárosához. Ő 1998-ban kezdett el dolgozni a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóságánál, és én 2000-ben, mikor befejeztem a tanulmányaimat, akkor hasonló pályát szerettem volna, tehát maradni a szakmánál, és akkor elég kacírfántos úton, de végül is sikerült kikötnöm itt, a Kiskunságban. Beadtam a legtöbb nemzeti parkhoz a jelentkezésemet, végül itt kötöttünk ki, egy olyan helyen, ahol korábban nem voltam járatos a természeti környezet és az élőhelyek szintjén, hiszen ez egy tipikus vizes élőhely. Száraz környezetben nőttem fel, homokvidéken. Tiszaalpár környéke teljesen új volt számomra, és a mai napig is áldom a sorsot, hogy ide kerültem. Ez egy olyan hely, amit semmiért nem cserélnék most már el.

Tehát 2000-ben költöztünk ide, és azóta is a nemzeti park helyi természetvédelmi őrök vagyok. Egy ideig Tóserdőben laktunk, Lakitelek külterületén, most már Tiszaalpáron. Mindkét hely jól lakható, akárkivel találkozom, és akik oda elvetődnek is azt mondják, hogy egy kis gyöngyszem, akár országos megmérettetésben is megállja a helyét. Az ember nem is gondolná, hogy az Alföldön ilyen változatos és jól élhető környék van. Itt a víz közelsége szinte mindent meghatároz télen, nyáron, tavasszal, ősszel, mindig van valami, ami miatt érdekes és vonzó. Tiszaalpár egy nagyon régi község, már az 1075-ös I. Géza adománylevelében szerepel, mint egy alaposan körbeírt terület, és akkor ennek egy részét a garamszentbenedeki bencés apátságának adományozta a király. Ez egy nagyon fontos irat, hiszen a táji környezetet is nagyon alaposan leírják, és azt, hogy ki, milyen módon veheti hasznát ezen természeti forrásoknak. Szabályozták, hogy az egyház és az ott élő népek milyen forgórendszerben és milyen mennyiségben, mértékben nyúlhatnak bele ezekben a természeti forrásokba. Ha jól tudom, itt már akkor nagyon fontos volt az ártéri halászat, a magasabb térszinteken a szőlészet, a gyümölcsészet, a méhészet, a tűzifagyűjtés, a különböző, egyéb ártéri termékek gyűjtése, például a vesszőé. Ha nem is gyakori, még a mai napig is ismert foglalkozás a vesszőfonás, de sajnos már kiveszőben lévő szakmaként. A híres helyi mesterek javarészt már nem dolgoznak, inkább a Romániából – nem csupán Erdélyből – idetelepült családok foglalkoznak vele.

Sorozatunk a Földművelésügyi Minisztérium „Hungarikumok és a nemzeti értékek megőrzésének, népszerűsítésének támogatása” program keretében készül. (A Szerk.)

– Miben látod ennek a térségnek, tájnak, itt az Alföld közepén, az egyedülálló, sajátos természeti értékeit?

– Számomra nagyon fontos, hogy ezek a vizes élőhelyek egyfajta nagy oázisként működnek a kiszáradóban lévő tájban. Történjen akármi, itt mindig van hajnali pára, itt van harmatképződés, és ez éltezi az árteret. Ez azért is nagyon fontos, mert itt mindig látni valami zöldet. Július közepén az ember akármerre megy az Alföldön, mindenki van szülve, egyre inkább szerintem átlagos évről lehet majd mondani az ilyen aszályos éveket, mint amik most vannak. Tehát lehetnek kimagasló csapadékmennyiséggel járó évek, mégse fog ez tartósan életet adó vizes életkörülményeket biztosítani. Például a nyáron, reggel kint voltak a gyerekek a természetben, egy fotós táborban, és azt mondta az egyik kislány, hogy gyönyörű szép hajnali köd volt. Hol lehet máshol júliusban ködöt látni?

A másik, ami nagyon fontos, hogy Tiszaalpáron és környékén három táj érintkezik, találkozik. Egyrészt a Homokhátság, ami a Duna–Tisza közéről, nyugatról érintkezik a tiszai ártérrel, és délről, délnyugatról egy szikes vidékkel, és ennek a tipikus élőhelyét a szikes tavak, a szikes rétek adják. Ez egy nagyon érdekes mozaiktáj, ami nemcsak abban nyilvánul meg, hogy kicsit más a talaj, más a növényzet, hanem, hogy az egészen más vidékre jellemző állatvilág is odavonzza. A különböző, de itt érintkező területek, ezek az átmenetek mindig sajátos feldúsulását jelentik az élővilágnak. Különösen érvényes ez az árterekre, amiből olyan kevés van, hiszen a folyószabályozások óta a legtöbb ártér le lett vágva. Ugyan a miénk is egy levágott ártér, de a mai napig nyílt ártérként funkcionál, hiszen nincs speciális védvonal, mivel a lakott területek árvízbiztos, természetes magasparton találhatók. A Tiszának a bal partja van betöltéséve, és ez az oldal egy nyári gáttal védett, illetve a magasparttal. Itt még a mai napig is három-ötévente van egy jelentősebb árvíz, egy olyan árhullám, ami a mostani árvízvédelmi körülmények közt rendszerint beköszönt, és ez éltezi a tájat. Hogyha nincs is egy pár évig árvíz, előbb-utóbb jön valamennyi víz. Azt is el kell mondani, hogy ezek az árvizek, ha jó időben jönnek, akkor áldást jelentenek, ha rossz időben, akkor Isten csapását. Például 2010-ben, amikor júniustól-augusztusig maradt, a 2010–11-es téli árvízzel együtt, óriási pusztításokat végzett. A normális árvíz jöjjön márciusban és menjen el május elejére, és akkor nincs pangó víz, nincs rothadó növényzet, de sajnos ez egyre ritkábban van így. Emlékszem, hogy amikor ideköltöztünk, akkor minden évben volt egy-egy olyan árhullám, ami nem a gátak tetején akart átjönni, hanem a zsilipeken be lehetett engedni a vizet, és akkor szépen föl lehetett tölteni a holtágakat. Az elmúlt két évben is volt ugyan árvíz, de előtte három-négy évig nem volt a Tiszán olyan árhullám, amit be lehetett volna engedni. Tehát abban látom ennek a tiszalipári, tőserdei tájnak a kiemelkedő természeti értékét, hogy ez nagyon változatos, mozaikos élőhely.

– A vízutánpótlás az árvízen kívül is megoldott valamilyen szinten?

– Nem, a vízutánpótlás a jelen műszaki megoldások mellett kizárólag csak a folyónak a különböző vízszintjéhez igazodva történik. Tehát, ha jön árhullám – amiből egyre ritkábban van –, akkor már lehet készülni a zsilipnyitással, mivel csak gravitációs vízfolyással lehet a holtágakba kormányozni a vizet. Ez általában arra már nem elég, hogy onnan a hullámtéri mélyedésekbe vizet lehessen vezetni. Manapság inkább az jellemző, hogy extrém magas árhullám érkezik, és akkor kapunk egy olyan elöntést, amikor a gátak fölött jön át a víz. Előre jelezni nagyon nehéz, mert itt pillanatok alatt tud változni a vízszint, nagyjából plusz-mínusz 50 centiméteres eltéréssel lehet megbecsülni, hogy milyen szintű árhullám érkezik, és akkor lehet készülni a zsilipnyitással. A talajkapillaritás mindenhol működik, tehát, ha a holtág kicsit magasabb, mint a környező mélyártér, akkor oda azért kiszivárog a víz előbb-utóbb. Csak ezek lassú folyamatok, és közben megjön a meleg, a szél, a hőség, és ezeket a szivárgó vizeket gyorsan el is párologtatja. A nyári 35–36 fokban van úgy, hogy centit is apadnak a vízállások egy nap alatt.

– *Veszélyben vannak napjainkban ezek a holt Tisza-ágak?*

– Manapság a holtágrendszernek erős feltöltődése tapasztalható, aminek ellensúlyozására szükség lenne arra, hogy időnként áramló víz érje őket. A Tisza mostani vízjárása mellett nem lehet megoldani, szivattyúzni pedig senkinek sincs pénze. Ezek a vizek nyár közepére fölmelegszenek, dúsak tápanyagban, és évente alga- és hínárburjánzás alakul ki bennük, ami ősszel elbomlik, és iszapként fog megjelenni. A fokozatos feltöltődés elmcasarasodáshoz, a természetes szukcesszió révén pedig lassú lépésekben bokorfüzesek, majd ligeterdők kialakulásához vezet. Ezek az erdők már nem nevezhetők természetszerű erdőknek, mert rengeteg a tájidegen növényfaj, amelyeknek nincsenek helybeni versenytársaik. Ez a folyamat mindennapi gond az ártereken. Az élőhelyek állandó karbantartása, kezelése az, ami biztosítja, hogy a szukcessziós sor megálljon, stagnáljon, esetleg visszaforduljon. Ehhez kell a legeltetés, a kaszálás, vagy a kotrás, ami éppen napjainkban folyik a Tiszaalpári Nagy-tavon. Ez a feltöltődés elkerülhetetlen, és mindaddig folytatódik, amíg a vizek nem kapnak atmoszférafrissülést, ami kivinné a tápanyagot, időnként halat hozna.

– *Az alpári rét és a Holt-Tisza teljes területe a nemzeti parkhoz tartozik?*

– A Kiskunsági Nemzeti Park 1975-ös megalapításakor egy kisebb törzsterület kapott nemzeti parki státust, akkor csak a Tóserdő és a Szikrai Holt-Tisza egy része volt benne. Az 1990-es évek végén bővült ki gyepekkel, holtággal Tiszaalpár és Tiszasas külterületén, ami jelenleg kb. 1100 hektár országosan védett területet jelent. Magyarország EU-s csatlakozásával 2004-ben a Natura 2000 területek is kijelölésre kerültek, aminek teljes kiterjedése 4500 hektár. A közösségi jelentőségű védett területek az uniós szempontból értékes növénytársulások és madárfajok élőhelyeit foglalják magukba. Ilyen megközelítésben a teljes Alpár-Bokrosi öblözet védett természeti területnek számít. Része a védett területnek az „ex lege” (törvény erejénél fogva) védett földvárak (pl. az Alpári-földvár) és az összes láp.

– *Tóserdő környéke a 70-es, 80-as években a környék egyik legfrekvenciáltabb turisztikai célpontja volt, számos vendéglátóhely, fürdőzési lehetőség volt, mind a Holt-Tisza-parton, mind a strandon. Ma is megvan még ez a funkció, de már nem abban a mértékben és formában, mint ahogy ez akkoriban kinézett. A helyi turizmus visszaszorulásának számos oka van, megváltoztak az utazási szokások, célpontok, külföldre is egyre többen járnak. Mostanában hogy látod, a turizmusnak itt milyen lehetőségei vannak? Lehet még fürödni a Holt-Tiszában?*

– Van egy kijelölt szabadstrand, aminek a vízminőségét folyamatosan vizsgálják, de azért olyan sok embert nem vonz, főleg úgy, hogy a környéken számos vonzóbb fürdőhely van, főleg a termálfürdők. A tömeges turizmus csökkent a korábbi évtizedekhez képest. Sokan kiköltöznek a nyaralókba most is a hétvégéken, vagy a nyári szünetben. Lakiteleken rendszeresen a nagyobb tömegrendezvények, például a „Tóserdő Szépe”, zenei fesztiválok, kirakodóvásárral, vurstlival, vidámparkkal. Tiszaalpáron ilyen nincs. Szerintem van egy kontraszt a két település közt, én például nem szeretem a nagyszabású, tömeges rendezvényeket, de vannak, akik elutaznak messzebbre is egy „Tóserdő Szépe” választásra. Tiszaalpáron inkább kisebb, helyi szervezésű fesztiválokat szoktak rendezni. Van például lovas turizmus, ami generál némi forgalmat. Ugyanakkor a zöldszturizmus (pl. természetfotózás, természetjárás, madármegfigyelés stb.) is kezd népszerűvé válni. Erre jó példa egy budapesti fotósiskola, amely a nyári gyakorlataik egy részét ide szervezi, mivel itt adott a természeti környezet, egy kiváló helyi étterem, és most már színvonalas szálláslehetőség is, amit családi vállalkozásban pár éve mi nyitottunk. Mindez olyan hírverés a településnek, ami kevés helynek adatik meg. Ezek a

gyakorlati napok nekünk extra vendégéjszakákat jelentenek, akár többnapos foglalásokat is. Van, aki utána magától is lejön, vagy később lehozza a barátait, mert megtetszett neki, és ez így jó hírverés. Ettől jobb marketing talán nem is kell, meg nem is lehet, mint a személyes ajánlás. Ezeket az ember sokkal komolyabban veszi, mint amikor valamit olvas itt-ott.

A horgászturizmus akkor jelentős inkább, amikor erős halszaporulat van, például árvizek után, akkor országos híre megy, illetve ráerősít egy-egy országos horgászverseny is, mint például a „Rapala” pörgetőverseny. Úgy látom, hogy horgászni nem annyira járnak le az emberek ide, mint korábban, akkoriban a Dunántúlról is eljártak. Most már inkább a helyi halastavakat vagy horgásztavakat keresik, ahol nagyobb biztonsággal lehet halat fogni. Igaz, hogy ez kicsit az állatkerti vadászathoz hasonlít, de ezeket a vadvizeket most nehéz megbízhatóan jó horgászvizeknek nevezni, mert van olyan év, hogy az árvíz rengeteg halat hoz, és akkor nagyon jó minden évekig, de van úgy, hogy ugyanúgy jó időben jön az árvíz, és mégisincs a végén belőle zsákmány. A természetes vizekre, a vadvizekre jellemző a kiszámíthatatlanság. Ahhoz nagyon kell érteni a pecázáshoz, hogy a horgászok ezt megkedveljék, és ide visszajárjanak.

– *A természet- és a madármegfigyelés a külföldi vendégek számára is vonzó?*

– Ez a hobbi Nyugaton sokkal elterjedtebb, népszerűbb, mint idehaza. A külföldiek mindig keresik az új célpontokat, és Magyarország ilyen szempontból kevésbé ismert számukra és nagy potenciállal rendelkezik. A mi vendégházunk is foglalható az ismert internetes szálláskereső felületeken, így több vendégünk is volt már ilyen érdeklődési körrel. A magyar természetfotósok is kezdik felfedezni, egyre többen jönnek, a környék szépségének híre szájról szájra terjed. A természet különlegességei, szépségei minden évszakban megmutatkoznak. Az, hogy a természetjárás valaki számára olyan érték legyen, amire költ is, az ma még csak kevesekre jellemző. Ehhez tényleg kell valami speciális érdeklődés, nagyon kevés embernek érték az – de egyre többen –, amit én értéknek tartok, és meg tudok mutatni a természetből.

– *A külföldieknek miért vonzó Tiszaalpár, a Tőserdő és az itteni Holt-Tisza?*

– Szerintem azért, mert Kelet-Európa számukra ismeretlen, egy olyan hely, amiről szerintem legtöbbször csak újságban olvasnak vagy a tévéből, rádióból hallanak. Maga a nyelvünk is különleges a számukra, egzotikus vidéknek látnak bennünket. Gyakran sztereotip elképzelésekkel jönnek, de általában kellemesen csalódnak. Sokan nem is tudják, hogy a Kárpát-medencében már előfordulnak azok a pusztai és a száraz területekre jellemző ikonikus madárfajok, amelyekért általában a Közel-Keletre vagy a Mediterráneumba utaznak. Például Bulgáriát nagyon kedvelik, mert ott is eléggé rurális a táj, és ahhoz képest Magyarországon elég kellemesen csalódnak, és egy sokkal fejlettebb, európaibb életet találnak, mint amire számítottak. Ezt meg is mondják általában.

– *És visszajárnak a külföldiek is, aki itt volt, az visszajön?*

– Volt olyan vendégünk, aki magánutazása után több ismerősével jött vissza, egymást követő években. Főleg azokra lehet ilyen szempontból számolni, akik gépkocsival is ide tudnak utazni, tehát a környékbeli országokból érkezőkre.

– *Mennyi időre jönnek, gondolom nem egy-két éjszakára?*

– Jellemzően a hosszú hétvégektől, azaz három-négy naptól egy hétig terjedő időtartamra. Amennyi időre, ilyen speciális érdeklődéssel, elfoglaltságot lehet találni számukra.

– *Korábban arról beszéltünk, hogy régebben az ártereknek milyen fontos gazdasági szerepük volt. Ma látsz-e még a turizmuson kívül valamiféle gazdasági hasznosíthatósági lehetőséget?*

– A turizmus lehet az egyik jövőbeli kitörési pont. Jelenleg a mezőgazdálkodás a legjelentősebb tájhasználati forma. A termelés biztonságát fokozó nyári gát 1956-os kiépítését követően a 90-es évek végéig nagyon intenzív mezőgazdasági termelés folyt az árteren. Ekkor kezdtek rendszeressé válni azok az árvizek, amelyek elbátortalanították a gazdákat, és ekkor sokan eladták a területeiket, azokat pedig általában az állam vette meg. Voltak parcellák, amelyek nem estek bele abba a földterületi lehatárolásba, amit az állam kitűzött magának, azokat környékbeli nagygazdák vásárolták föl. Páran használnak most ártéri területeket, amik általában jobb termőképességűek, mint a homokhátsági földek, viszont a termés bizonytalanabb. A vegetációs időben érkező árvizek tönkretesznek az egész éves munkát, akárcsak a jelentősebb aszályok is. Az EU-s és hazai mezőgazdasági támogatások nélkül szerintem most sem használnának ennyi szántóföldet. Jelenleg a 90-es évek közepéhez képest kb. 20-25% lehet a szántóként használt termőföld aránya. Miután az öblözet több mint fele állami tulajdonba került, azokon a védett területek kezelését-fenntartását szolgáló gazdálkodás kezdődött meg. Ez egyrészt az alkalmas szántóterületek gyepekké alakítását, kis kiterjedésben honos fajokból álló ligeterdők telepítését, és döntően, az elhagyott területek legeltetéssel történő rekultivációját jelentette.

– *Néhány évvel ezelőtt az ártéri gyepeken a nemzeti park saját szürkemarha-gulyái legeltek, ha jól tudom.*

– Igen, a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóságnak volt saját helybeni gulyája, de az mostanra más legelőinkre került át. Időközben az állami területek, bérleti formában, helyi gazdák használatába kerültek, de ők is külterjes állattartásra alapozó gazdálkodást, első sorban őshonos fajták legeltetését és gyepgazdálkodást folytatnak.

– *Szürkemarhákat most is tartanak az árterben?*

– Igen, a nemzeti park kb. 300 egyedből álló gulyája után még csak emelkedett a legelő állatok száma. Most 800 és 1000 körüli jószág legel négy gulyában az öblözetben. Úgy gondolom, hogy a szántóföldi termelésnek jó alternatívája, mivel kiszámíthatóbb. Míg a szántók sorsa árvíz idején megpecsételődött, addig a marhákat kiterelik árvízbiztos helyekre, ahol a víz levonultáig takarmányozhatók. Ugyan ilyenkor ez pluszkiadással jár, de a termékenyítő árvíz gazdag legelőket hagy maga után.

– *Az ártéri területek karbantartása most jobb a legeltetésnek köszönhetően? Jobban megmaradnak az eredeti, őshonos fajok?*

– Az árterek kezeléseik híján gyorsan becserjésednének, -erdősödnének, különösen a tájidegen fajok gyors térnyerése miatt. Az extenzív, terelő állattartás a leghatékonyabb kezelés, amit az árterek kaphatnak. A taposással és rágatással újra megnyílnak a korábban elhanyagolt, begyalogakácósodott szántók, és azok újrasarjadása is gátolt. A megnyíló gyepeken egyre gyakrabban előkerül az ősszel virágzó Tisza-parti margitvirág, ami egy védett Tisza-völgyi ritkaság.

– *A mezőgazdaságon túl van-e még az ártereknek valami más hasznosítási lehetősége is?*

– Véleményem szerint az ökoszisztéma-szolgáltatása igen jelentős az ártereknek, ami inkább csak becsülhető. Fontos, hogy a kultúrtájban vannak még ilyen menedékhelyek, ahol az annyira megváltoztatott környezetünk honos élőlényei életfeltételeket találhatnak. Továbbá kiemelhetnénk az árterek mikroklímára gyakorolt hatását, vagy a ma-napság oly sokszor felmerülő árvízbiztonsági szempontból, szükségtározóként betöltött szerepét.

– *A Tóserdőben az oktatásnak is fontos szerepe van. A feleséged, Réka vezeti a Kontyvirág Erdei Iskolát. Ebben mennyire látsz fantáziát? Kecskeméten elég népszerű, ha jól tudom, elég sok osztály jár ki hozzátok.*

– Ezt Réka tudná pontosabban megmondani. Én úgy látom, hogy azok a tanárok, akik egyszer itt jártak, azok évről évre visszajárnak az újabb osztályaikkal. Az erdei iskolák általában tematikusak, a szintén nemzeti parki fenntartású Kontyvirág Erdei Iskola főként a tiszai ártér természeti értékei és a használata témakörökben, különböző modulokban szervez foglalkozásokat. Szerintem Réka nagyon ötletes, ügyes ezekben, és nyilván annak a korcsoportnak a szintjén, ott a helyszínen, elég szemléletesen, interaktívan próbálja ezeket bemutatni. Legyen szó akár az árvizek hasznáról vagy káráról, vagy az egykori haszonvételek lehetőségeiről, vagy a tóserdei élővilág különböző érdekességeiről. Vannak az oktatásnak a hódokkal, a vonuló madarakkal, rovarokkal, az invazív fajokkal kapcsolatos moduljai, ezeket nagyon jól lehet tematizálni, sok hasznos információt át lehet adni, és ezt meg is teszi az erdei iskola. Az ország különböző részeiről járnak ide, például Szentendréről, Szegedről és a Dunántúlról is.

– *Ilyenkor általában itt is alszanak a gyerekek?*

– Egy hétre vagy 4-5 napra szoktak jönni iskolaidőben, utána kezdődnek a nyári táborok, de osztálykirándulásokra is érkeznek csoportok. Április elejétől június közepéig tart az erdei iskola, majd szeptembertől október végéig. Az erdei iskola szolgáltatásaiért fizetni kell, tehát a moduloknak, a foglalkozásoknak, a szállásnak meghatározott ára van, de ez még a mai napig sem rentábilis, nem kifizetődő. Ha jól tudom, amikor lehet jönni, akkor van elegendő érdeklődő, már egy fél évre előre lefoglalják a helyüket.

– *Ez azért egy speciális oktatási forma, amit az iskolában és a tanteremben nem lehet megcsinálni. A természet élménye, szépsége itt tapasztalható meg.*

– Igen.

– *Annak van-e valami szerepe, vagy látsz-e annak valami hasznát, hogy a megyei értéktárba bekerült a tiszalipári Holt-Tisza és az alpári rét? Vagy ennek legföljebb majd hosszabb távon lehet valami kézzelfogható előnye, haszna?*

– Nem tudom, a helyi értéktárbizottságban benne van a feleségem, és ott is, időnként feljönnek ezek a természeti értékek, és ahogy mondtam, a tájérték katalógus a nemzeti park igazgatósága, a törvényi rendelkezés miatt ezt nyilván kell, hogy tartsa. Én pluszhasznát ennek most nem érzek, hogy ezzel valami összeg elkülöníthető lenne arra, hogy itt akár a Várdombot, vagy a környékét valahogy rendben tartsák, vagy az önkormányzatnak külön forrásokat generálnának, azt nem látom. A közmunkával ezeket az egyéb, frekventált helyeket azért rendben tartja a település. De azt is csak akkor, ha van közmunkaprogram, egyébként nem. Most az Árpád-kori falurekonstrukciót újította fel a nemzeti park igazgatóság, 2017 őszén lett kész.

Köszönöm a beszélgetést!